

nákrčníky s přesahujícími se rozetovitými konci, paprscité přezky, uzlovité závěsky, náramky s hadími hlavami aj.

Čtvrtá část práce pojednává o přínosu baltského substrátu do kultury východních Slovanů, a to na základě dokladů archeologických, antropologických, etnografických, linguistických. Podle archeologického materiálu probíhala slavizace Baltů od 7. do 13. stol. Za nejvýznamnější archeologicky doložitelný baltský příznak v hrobech pokládá Sedov východní orientaci nebožtíků, k níž se pak pojí i baltský inventář hrobů (zejména zmíněné typy ozdob), nepřítomnost keramiky v hrobech, antropologické shody se současnými latgalakými a žemajtskými hroby atd. Autor rozvíjí širokou polemiku s G. F. Solovjovovou, která neschvaluje s jeho závěry. Přestože u řady námitek Sedov zpochybňuje jejich platnost, a i když lze jeho argumentaci chápat jen v konkrétních teritoriálních a časových souvislostech, nelze skrýt nedostatečnou přesvědčivost Sedovových důvodů, zvláště v některých formulacích. Např. východní orientace nebožtíků se vyskytuje v jistém procentu (někdy v souvislosti s pohlavím pohřbených) v celém slovanském světě, uložení nádoby v hlavách pohřbených se objevuje ve značném počtu na moravských středohradištních pohřebištích, kladení jehel s nitěmi (někdy i s jehelníčky) do hrobů je rozšířeno v slovansko-avarských hrobech v Karpatské kotlině i ve velkomoravských hrobech 9. stol. atd., což je nesporně bez souvislosti s baltským substrátem nebo vlivem. Jestliže současný valdajsko-hornodněperský antropologický komplex se kryje s areálem staré baltské hydronymie i s výskytem středověkého dolichokranního středolícího antropologického typu, není u některých etnografických dokladů (kult hada, kamenů, kulová technika stěn, čelenky aj.) bezpečně doložitelné, že se nevyskytují jinde ve slovanském světě-mimo oblast běloruskou a zda tudíž mají baltský původ. V souvislosti s výkladem o baltských prvcích v jazyce hornodněperských a hornodvinských Slovanů podává Sedov přehled vývoje názoru na vznik Bělorusů (Karskij, Šachmatov, Rastorgujev, Bogdanovič, Pičeta, Grinblat) a zdůrazňuje na rozdíl od nich podíl baltského substrátu na vzniku běloruského jazyka, který se projevuje ve slovníku, ve vzniku běloruských polyftongů, ve dvou typech akání odpovídajících dvěma pravěkým masivům Baltů na běloruském území, v dzekání a cekání, změkčení d a t, a ve vzniku tvrdého r. Konstatuje, že vznik běloruštiny se kryje s vrcholným stadiem slavizace Baltů, tj. se 13.–14. stol., pouze některé znaky se objevují v literárních památkách s jistým zpožděním.

V závěru Sedov stručně shrnuje průběh asimilace Baltů Slovany v horním Podněpří a zdůrazňuje, že právě baltští aborigenové stmelili z různých stran příšle a různými dialekty mluvící slovanské kmeny v středověkou běloruskou národnost. Baltské substrátní prvky na území Rusů byly slabé a pozdní; rozhodující vliv na etnogenezi severní větve Rusů měli Ugrofinové.

Práce je vybavena četnými mapami; kartografickou metodou se podařilo Sedovovi názorně vyjádřit a někdy i přesvědčivě podepřít své hypotézy. Pro pracovní postup autora je typické kombinování závěrů archeologických s linguistickými, antropologickými, etnografickými aj., což je nesporně metodicky správné, ale též velmi pracné, vyžadující velké seřetělosti a dostatečné orientace v řadě vědních disciplín. Za takovýchto okolností se ovšem badatel také často dostává na vratkou půdu, neboť není v silách jedince zvládnout složitou metodiku a obšírný faktografický materiál různých vědních disciplín. Proto není divu, že autorovy názory shrnuté v této knize a publikované dílčím způsobem i jinde vyvolaly značnou diskusi. Přesto jde o knihu užitečnou, neboť systemizuje poznatky o dosud úryvkovitě popisovaných kulturách a nálezových skupinách v historickém přehledu. Je ukázkou usilovného a nebojácného hledání tam, kde se nablížela hotová řešení, nebo kde se zdála cesta zcela neschůdnou, a dokladem živého myšlenkového ruchu v sovětské archeologii.

Bořivoj Dostál

Několik poznámek k dislokaci římských auxilií v Dolním Podunají

Vědecká pracovnice Ústavu pro balkanistiku BAV Vasilka Gerasimova publikovala ve dvou časopiseckých příspěvcích podstatné části své kandidátské práce o římských auxiliích v Dolním Podunají. Srov.: *Dislokacija na rimskite pomoštni vojski v provincija Mizija ot 44 do 86 g. na n. e.*, *Arheologija*, XII, Sofia 1970, kn. 4, str. 22–33; *Razmestvane na rimskite pomoštni vojski prez II v. v Mizija i Dakija (po epigrafiski pametnici)*, tamže, XI, Sofia 1969, kn. 4, str. 5–11.

Meritem podnětné práce stala se především problematika dislokace pomocných jednotek, jež nabyla v posledních letech naléhavě aktuálnosti v důsledku podstatného rozšíření pramenného materiálu. Jeho jádrem je řada vojenských diplomů, dále nové a zčásti i jiným způsobem interpretované starší nápisy vojáků a veteránů, a konečně přemíra vojenských kolků na cihlách a jiných keramických produktech, jejichž počet se nebyvale rozšířil výzkumy v lokalitách vojenských táborů i jinde. Oporou jsou autorce hlavně výzkumy na půdě Bulharska, pro jehož území

byla také její kandidátská práce zpracována jako součást výzkumu ústavu. Severní oblast, v podstatě od pohoří Balkánu (Stara Planina — Haemus mons) až k Dunaji, tvořila totiž po tři první století jádro provincie Moesia Inferior a malou část provincie Moesia Superior. Autorka si vytkla za cíl zpracovat dvě základní údobí:

Prvním z nich je rozmezí let 44 a 86 n. l., jehož počátek znamená definitivní uspořádání římských provincií na území dnešního Bulharska — roku 44/45 byla osamostatněna Moesia, na troskách Odrysovského klientilního státu byla po potlačení celonárodního povstání Thráků proti Římu (první thrácká povstání byla již r. 21 a 26) zřízena nová provincie Thracia. Konec tohoto období spadá do pohnutých dějin Dolního Podunají za Domiciána, kdy byla s konečnou platností roku 86 n. l. rozdělena dotud jednotná Moesia na Moesii Horní (Moesia Superior) — zaujímající zhruba území dnešního Srbska a severozápadní část Bulharska, a Dolní (Moesia Inferior) — nynější severní Bulharsko a Dobružda, tedy povětšinou rumunská.

Druhým chronologickým úsekem je autorce II. století n. l., známé všeobecnou stabilizací celého římského impéria. Ustálily se tehdy tábory legií, do značné míry ustaly i překotné změny v dislokaci auxilií; z té doby pochází i nejvíce napsis, kdežto později jich kvapem ubývá. Chronologický rámec práce tedy vyplnul z povahy materiálu a vyhovuje za předpokladu, zamýšlí-li autorka v dalším příspěvku pojednat o III. století n. l., kde nastaly v Dolním Podunají převratné změny v organizaci provincií a v dosahu římské vojenské moci, jež byla citelně postižena především definitivním vyklizením Dákie po více než sto padesáti letech.

Protože jsem v nedávné době zpracoval obdobné téma, pojaté ovšem širěji chronologicky a zčásti i územně (srov. Die römischen Auxiliarformationen im unteren Donaauraum, SPFFBU E 15 1970, str. 159—210), chci zde ve stručnosti zhodnotit výsledky bádání, k nimž jsme nezávisle na sobě s Gerasimovou dospěli, a vyloužit své stanovisko tam, kde se pojetím nebo rozdílným výkladem pramenů od Gerasimové odlišuje.

Úvodem bych chtěl poznamenat, že chronologický rámec zpracování tématu je vždy jen měřítko pomocné, a proto ohraničené. Domnívám se, že k počátečnímu stádiu pobytu římského vojska v Dolním Podunají je třeba vzít v úvahu celé první století n. l. jako jediný časový úsek, protože vznik tamních provincií spadá už do prvního desetiletí n. l., kdy již byl na Dunaji a v přilehlých oblastech základní kádr legií i příslušných auxilií. Pramenný materiál je sice pro rané období sporný, nicméně však poskytuje důkazy o pobytu některých auxilií od počátku existence ještě neosamostatněné Moesie, jak ukážeme ještě níže. Pokud se týká doby vrcholného principátu a jeho úpadku, není po mém soudu možno dost dobře oddělovat od sebe II. a III. století. Do takto úzce pojatých období není pak také možno vtěsnat pojednání o všech nám známých auxiliích jež ve výkladu V. Gerasimové postrádáme.

Zaměřím se nyní především na otázku dislokace některých pomocných jednotek v I. století n. l. a shrnu své poznámky podle schématu územního rozdělení moesijského limitu ve směru východ—západ, jak o něm jedná Gerasimova, a to v případech, kde se vzájemně rozcházejí nebo doplňujeme,

1. *Cohors VII Gallorum*. Ležela v 2. polovině I. století pravděpodobně (nikoliv jistě, jak soudí Gerasimova) v Tomidě (dn. Constanta), jak lze usuzovat z CIL III 7548. Po roce 112 byla přesunuta na Východ.

2. *Ala I Asturum*. Autorka soudí, že její tábor byl v okolí Tomidy, což není přesné. Víme o jednotce bezpečně pouze to, že byla v Dolní Moesii roku 99 (CIL XVI 45), později pak v Dolní Dákii.

3. V případě *aly I Pannoniorum* přebírá Gerasimova názor vyslovený již E. Cichoriem (RE I 1893, Ala, sl. 1245), že jednotka splynula s nějakou četou galskou a že tak vznikla nová *ala Gallorum et Pannoniorum*. Protože však je tu oporou vlastně jen analogie s případem *aly I Gallorum et Bosporanorum*, nelze považovat tento závěr za prokázaný, stejně jako i to, že se zde jednalo o oddíl těžké jízdy (cataphractata), jak uvažuje Gerasimova.

4. *Cohors II Lucensium*. Autorka správně dokazuje, že měla i jízdní složku (equitata) a že byla posádkou ve II. století v Abrittu (pobl. dn. Razgradu v Bulh.). Postrádáme však v jejím výkladu důležité zjištění, že koncem II. století byla jednotka přemístěna do Thrákie a že nějaký čas bylo tu jejím stanovištěm město Germania (dn. Sapareva Banja, již. Bulh.), kde v letech 218—222 věnovala napsis císaři Heliogabalovi (srov. Archeologija, Sofia 1964, str. 20—23).

5. Na základě nových rumunských vykopávek soudí Gerasimova, že *ala I Hispanorum* byla miliaria, uniklo však jí patrně, že jejím táborem byl v Dákii kastel Slaveni.

6. *Cohors I Claudia Sugambrorum (nebo Sygambrum)*, uváděná Gerasimovou, měla navíc epitheton „veterana“ a jednalo se o typ jednotky smíšené (equitata), na rozdíl od její sesterské *kohorty I Sugambrorum tironum*, která s ní možná koncem I. století splynula.

7. Souhlasím s autorkou, že *cohortes I Cispadensium* nebyla, jak se až donedávna soudilo (hlavně Wagner), v letech 56/57 odsunuta společně s legií IV Scythica na východ, nýbrž naopak,

že byla po celé I. století v Moesii. Prokázal to nový diplom z římského města Taliata v Horní Moesii — dn. Veliki Gradac v Srbsku (srov. Starinar, N. S., XVIII, 1967, str. 21—26). V důsledku toho považují dále za značně pravděpodobné, že v tomto prostoru tábořila i v II. století, protože o její existenci tu máme hodně nápisných důkazů také z následujícího století III., a to z jejího tábora Sostra (dn. Goljama Erestnica, okr. Loveč, Bulharsko).

8. *Cohors I Cretum*. Gerasimova na základě nové zadřile datace nedávno nalezeného nápisu z římského Naissu (Niš, Srbsko — srov. Živa antika, XII/2, Skopje 1963, str. 365 sq.) prokázala, že jednotka byla přemístěna do Moesie roku 45 asi v souvislosti s tehdejšími povstáními Thráků. Rodištěm vokáka, později veterána jednotky, bylo krétské město Hierapynta. Kohorta krétských lučičníků ležela možná v okolí místa Vrāv (řím. Dorticum, okr. Vidin, Bulh.), můžeme-li ovšem s Gerasimovou přijmout za důkaz jen zdejší nález dvou kolků patrně se signaturou jednotky. Nutno ještě připomenout, že u Gerasimové postrádáme, že ve III. století měla kohorta zcela jistě přízvisko „sagittariorum“, což je důkazem o jejím charakteru i pro staletí předcházející. Tehdy (patrně již cca od 118/120 n. l.) ležela trvale v táboře Egeta (dn. Brza Palanka, Srbsko).

9. V Dolním Podunají byly dvě kohorty Montanorum. První z nich (*coh. I Montanorum c. R.*) přišla do Horní Moesie koncem I. století z Panonie. Gerasimova se domnívá, že jejím táborem bylo Timacum Minus (dn. Ravna, okr. Zajčar, Jug.), a to pravděpodobně z nápisu publikovaného v JOeAI, VI, 1903, Beibl. str. 43, č. 50 (údaj uváděný Gerasimovou — ŐJh, 1903, N. 289 — v tomto časopise neexistuje), ale přesto si myslím, že na základě pouze tohoto nápisu nelze uvažovat bezpečně o místu tábora jednotky a že tedy jeho přesnou posici neznáme. Druhá jednotka, známá z pramenů jako *cohors Montanorum*, přišla do ještě nerozdělené Moesie (v období Claudius — Nero) z Dalmácie, později byla v Panonii a pak se stala součástí okupační armády v Dákii (do cca 118/120). Domnívám se též, že jejím táborem bylo na čas Ampelum (srov. CIL III 8074, 21).

10. *Cohors I Cilicum milliaria equitata sagittariorum*. Je možné, že po příchodu z Kilkie byl jejím táborem v Horní Moesii Naissus (Niš) a za pobytu v Moesii Dolní antická Civitas Ausdec (ensium) — dn. ves Azarlik poblíž Adamkliši v Rumunsku (srov. mj. Aép 1957 332, 333). Dopřívají však, že po určité době byla též tato jednotka, nebo aspoň její vexillace, v Tomidě (Constanța), jak prokazují nápisy Aép 1957 192 (Cornelius Valentinus, miles) a Aép 1957 193 (Valens, eques vexillarius). Nepominutelní jsou v tomto směru i kolky CIC = c(ohors) I C(ilicum), nalázané v římské a pozdně římské pevnosti Dinogetia (dn. Gärvan) v dunajské deltě (srov. napr. Dacia, N. S., I., 1957, str. 221). Nutno též dodat, že kohorta měla přízvisko „sagittariorum“. Dokládá to např. nový vojenský diplom z Brestovene z let 157/158 (datace Radnótiho), kde je kohorta uvedena v seznamu jednotek na 7. místě zkratkami ..ICILICSAG = (coh.) I CILIC(um) SAG(ittariorum).

11. Lokalizace tábora *cohorty V Hispanorum* (jak jí uvádí Gerasimova) do Cuppae (dn. Golubac, Srbsko) není bezpečná. Vychází se tu z interpretace fragmentárního kolků CÖH ... = coh(ors) V (Hispanorum ?), může se tu však docela dobře jednat též o coh(ors) V (Gallorum ?), jež je rovněž ve II. století na území Horní Moesie prokázána. Srov. též E. Swoboda, Forschungen am obermoesischen Limes (Schriften der Balkankommission IX) 1939, str. 17 a A. Radnóti, Limes-Studien, Basel 1959, str. 142.

12. *Cohors I Raetorum* nebo *Raetoria*. Obě varianty jejího názvu (ne pouze Raetorum, jak uvádí Gerasimova) jsou doloženy na tabulkách nového diplomu z 27. dubna 75 n. l., nalezeném v místě Veliki Gradac (Srbsko), což je kastel Taliata, tábor jednotky. Tento diplom i s fotografiemi publikovala Dušana Vučković-Todorovič (u Gerasimové chyběná citace: D. Buković) v časopisu Starinar, N. S., XVIII, 1967 (1968), str. 21—24, tab. I—VI.

13. *Ala I Flavia Augusta Britannica civium Romanorum*. Veterán, jehož nápis z konce I. století se našel v místě Dobri Dol nedaleko Scupi (dn. Skopje v jugosláv. Makedonii), se jmenoval Iulius Vanno (nikoliv Vannus podle Gerasimové). Jednotka, jejímž byl příslušníkem, se v nápisě připomíná pouze jako ala Flavia (srov. Starinar, N. S., VII—VIII, 1956—1957, str. 290—291), takže není vyloučeno, že Iulius Vanno mohl být např. příslušníkem *aly I Flavia Gaetulorum*, která rovněž v Moesii koncem I. století operovala.

14. *Cohors I Antiochensium*. Není přesné, soudí-li Gerasimova, že neznámé místo tábora této jednotky v Moesii, kam přišla před 27. dubnem 75 n. l. (srov. výše uvedený diplom z Taliáty). Byla jím nepochybně Drobeta (dn. Turnu Severin) na levém dunajském břehu v Rumunsku (jak prokázal mj. nápis Aép 1959 309), a to už v době Trajanově, kdy bylo jejím úkolem ochraňovat zdejší most přes Dunaj. Jako jedna z jednotek lučičníků zůstala v tomto postavení i v dalších staletích principátu, zařazena ovšem v rámci armády hormomoesijské.

15. *Cohors III Gallorum*. Souhlasím s autorkou, že jejím táborem v Dolní Moesii byla Sexaginta Prista (dn. Ruse, Bulh.), avšak po roce 118/119 nebyla posádkou v Horní Dákii, nýbrž

v Dákii Dolní, jak bezpečně prokazuje diplom z Palamati k roku 140 n. l. (srov. Klio, 1959, str. 196—198).

16. *Cohors V Gallorum*. Autorka opravila na základě detailního rozboru diplomů z roku 110 dosavadní stanovisko Neselhaufova a Wagnerova. Právem soudí, že existovaly ne dvě, nýbrž tři kohorty s označením V Gallorum: první z nich byla v Moesii (většinou Horní), druhá v Dákii, třetí pak v Británii. Podobně se jí podařilo identifikovat tři kohorty původně rekrutované z hispánského kmene Bracares (Bracarari) — totiž *cohors I Bracaravagustanorum* v Dolní Dákii, *cohors II Bracaravagustanorum milliaria* (?) *equitata* v Dolní Moesii a *cohors I Bracarari* (*Bracarorum*) rovněž v Dolní Moesii (srov. LF, 93, 1970, str. 239—245). Dodávám ještě, že při posuzování kultu Jupitera Dolichena, jež tu souvisí rovněž s dějinami jednotky, nelze vycházet pouze z pojednání Cumontova v RE (1905), ale je nutno vzít v úvahu ještě alespoň monografii A. H. Kana: *Juppiter Dolichenus* (*Sammlung der Inschriften und Bildwerke*), Leiden 1943.

17. Konečně postrádáme u Gerasimové úplně výklad o nové jízdni jednotce *ala Pansiana*. Na základě nápisu Aép 1960 127 z Oesku (dn. Gigen, Bulh.) víme, že byla do Moesie přemístěna nejspíše v třetím desetiletí n. l. a někdy kolem roku 15 n. l. ji vytvořil v Gallii C. Vibius Pansa. Od počátku ležela v táboře Oescus, jednom z nejstarších na moesijském limitu, a to v rámci kontinentu auxilií kolem legie V Macedonica, která byla v Oesku posádkou již od prvního desetiletí n. l. Srov. též T. Ivanov, IAI, XXII, 1959, str. 119—123, č. 1. K dataci uvedeného nápisu, v němž se připomíná Ti(berius) Iulius, Icci f(ilius) Acutus *publicarius ala Pansiana*, srov. W. Wagner, Germania, 41, 1963, č. 2, str. 317—327.

Mohl bych se dále zastavit u některých drobností (např. přepisy vlastních nebo místních jmen), které však neubírají podstatně na hodnotě autorčiny práce. Výraznější z těchto nedopatření je např. záměna názvu v nadpise, kdy se místo kohorty I Mattiacorum uvádí *cohors I Montanorum* (Archeologija, 1970/4, str. 23). Naproti tomu je třeba pochválit připojení dobré mapy, jež naznačuje hlavní směry náporu římských vojsk za tažení Trajánových proti Dákii, jakož i hlavní směry obrany a protiútoků Dáků.

Závěrem bych ještě k pojetí Gerasimové poznamenal, že je potřeba postupovat velmi obezřetně při vytváření závěrů o místě tábora jednotek. Někdy může přijít na pomoc střizlivě aplikované nové metodické hledisko, jímž lze využít toho druhu vojenských diplomů ve II. století n. l., v němž nejsou seznamy jednotek uspořádány abecedně, nýbrž „přeházeně“, tzn. podle topografického hlediska od východu na západ, nebo opačně podle táborů příslušného limitního systému. Známe-li tábor některé z jednotek jmenovaných v diplomu bezpečně, můžeme pak s velkou pravděpodobností předpokládat posici táborů auxilií dalších. V současné době, kdy se ještě často na úseku Dolního Podunají není možno opřít o systematické výzkumy některých lokalit, lze zařazovat posici auxilií alespoň do okruhů příslušných legií, jejichž stanoviště jsou ve II. století bezpečně známa. Pokusil jsem se v tomto směru o přibližnou lokalizaci některých auxilií v dislokačních tabulkách (srv. SPFFBU E 15 1970, str. 195—209); např. *ala I Gallorum Aetectoriana* ležela ve II., popřípadě ve III. století, v Dolní Moesii patrně v okruhu legie I Italica (hlavní tábor Novae — Stäklen), *cohors Prima Sensium Aureliana* ve III. století v Dolní Moesii v okruhu legie XI Claudia (hlavní tábor Durostorum — Silistra), atd. Autorce tu unikly i některé důležité metodické práce, v nichž byly právě jmenované postupy aplikovány s úspěchem na materiálu panonském: Srov. např. A Radnóti — L. Barkóczi: *The Distribution of Troops in Pannonia Inferior during the 2nd Century A. D.*, AArchH, I, 1951, str. 191—230; A. Radnóti: *Zur Dislokation der Auxiliartuppen in den Donauprovinzen, Limes-Studien*, Basel 1959, str. 134—151.

Také metodická hlediska při interpretaci kolků příslušných auxilií na cihlách a jiném keramickém materiálu nejsou dosud odpovídajícím způsobem zpracována. To však je úkol dlouhodobější, vyžadující nejprve edice všeho dostupného materiálu a podrobnějších studií epigrafických. Mimo záslužných, dnes však již po materiálové stránce nedostačujících dřívějších prací J. Szilágyiho (pro Panonii a Dákii), dnes zásadně základní dílo neexistuje (díleč publikace materiálu z Dolní Moesie např. Zl. Morfova, Latomus, XVIII Bruxelles 1959, str. 640—648) a jeho zpracování je jedním z naléhavých desiderátů antické balkanistiky.

Přesto je už dnes možno s určitou přibližností vytvářet některé závěry, týkající se např. římské strategie a taktiky při kumulaci počtu a určitých typů auxilií, zvláště v obdobích předcházejících římským ofensivám nebo po jejich skončení. Tak je např. zajímavé zjištění, že v Moesii kolem roku 45 n. l. bylo v tamních jednotkách o třetinu více jízdy než pěchoty, naproti tomu kolem roku 86 bylo tu o polovinu více pěchoty než jízdy. Nejde tu o jev náhodný. K roku 45 bylo potřeba velkého počtu jezdců k potlačení celonárodního povstání Thráků, kteří výtečně bojovali na koních po několik staletí, jak je známo už z Homéra. V té době nebylo tu také ještě dost vhodných komunikací, takže jízda se pohotověji přesunovala v terénu než pěchota. Následkem rychlé výstavby římských silnic tento důvod koncem století v podstatě odpadl. V období příprav obrovské Trajánovy výpravy proti Decébalové Dákii bylo v místě hlavního soustředění římských

vojak — v Horní Moesii — 29 kohort a pouze 4 aly. Těch bylo užíváno nepochybně spíše k účelům strážným a výzvědným, zatímco z kohort bylo vytvořeno jádro okupační armády nově zřízené provincie Dákie. Naproti tomu sousední Dolní Moesie byla v té době vybavena 8 alami a 18 kohortami, a tato posádka se ani po dobytí Dákie v podstatě nezměnila. Hrála významnou roli první zálohy při eventuelním Decébalově pokusu vpadnout do zad římské armády, která vtrhla do Dákie. V pozdějších desetiletích měla dolnomoesijská auxilia sledovat pohyby nepokofených ještě kmenů na levém břehu Dunaje — kraj patřil vojensky „Ad Moesiam“ (sc. Inferiorem). Značný počet jízdy může být vysvětlen dále i neomudrostí terénu této části Balkánu, kde se střídaly vysoké hory s nížinami, lesnaté pahorkatiny s močály apod.

Antická balkanistika získala prací V. Gerasimové řadu nových podnětů, zavazujících samozřejmě i autorku samu, aby pokračovala ve směru dosavadních slibných studií.

Jan Beneš

Pavel Oliva, Sparta a její sociální problémy. Academia Praha 1971. 340 stran textu + 32 stran obrazových příloh. Cena váz. výtisku Kčs 56,—.

Státní zřízení a dějiny antické Sparty patří k základním pilířům klasické řecké civilizace, ale to, co víme o struktuře celé lakedaimonské společnosti, je jen málo plastickým obrazem, získaným z jakési ptačí perspektivy. Jakkmile se totiž od tohoto celkového pohledu odpoutáme a začneme si všímat jednotlivých faktů, začínou se pod námi základní kameny spartské historie, jen zdánlivě pevné, povážlivě viklat a z domnělých faktů máme před sebou naráz množství věcných i chronologických problémů, různě interpretovaných.

Nakladatelství Academia věnovalo roku 1971 této problematice dvě své publikace, neboť Olivovu monografii vydalo jednak anglicky (Sparta and her social problems), jednak česky. Tuto práci pokládám za velmi záslužnou, neboť kvalitní vědecké práci se takto dostává mezinárodní publicity, aniž se tím o původní dílo ochuzuje vlastní česká literatura. Ale český zájemce, který sáhne po české verzi v liché naději, že má nyní možnost poznat do detailů vznik spartského státu i jeho další vnitřní vývoj, může být částečně zklamán, neboť se nesetká s bohatou paletou faktografického materiálu a s konkrétními historickými závěry na něm postavenými, nýbrž hned v prvním oddílu knihy (str. 15—132) zjistí, že všechno, co souvisí s proniknutím Dóřů na Peloponésos, s konstituováním spartského státu i jeho specifické ústavy, se opírá jen o kusé a nepříliš spolehlivé prameny, které nadto lze jen s obtížemi jednoznačně interpretovat, a že je tedy všechno to, o čem se v dějepise zpravidla hovoří jako o jistém, opředeno ve skutečnosti množstvím teorií a hypotéz.

Ani druhý oddíl, týkající se spartské společnosti v V. a IV. století př. n. l. (str. 135—191), nemá podstatně odlišný ráz, ačkoli zde je to namnoze dáno výběrem vědecké tematiky, na níž se autor zaměřuje. Nejde mu totiž o líčení souvislých dějin, nýbrž o důkladné zpracování všech temných problémů, které se s hojným přirůstáním nové vědecké literatury bohužel mnohem více komplikují, než zjednodušují. A tuto bohatou literaturu, jejíž soupis najdeme na str. 314—325, Oliva pozoruhodným způsobem zvládl. Dokázal se v nepřehledné spleti různých se názorů vždy správně orientovat a jejich střídavým i hluboce promyšleným hodnocením se mu vesměs podařilo dospět k závěrům pravdě nejpodobnějším. To, co však autor zůstal čtenáři dlužen, je shrnutí dosažených pozitivních poznatků, jež mohlo být uvedeno na konci jednotlivých oddílů nebo obšáhově důležitých kapitol. Ve velmi zevrubném rozboru tzv. Lykúrgovy rétry a jejího dodatku (str. 70—100) pak marně hledáme aspoň zmínku o novém českém překladu příslušného pramene (viz Plútarchos, Životopisy slavných Řeků a Římanů, Praha 1967, I, str. 77, v němž Lykúrgův životopis přeložila E. Svobodová). Soudím totiž, že českého čtenáře zajímá, zda autor ten překlad pokládá za výstižný, a proto si myslím, že k němu měl alespoň v poznámce zaujmout nějaké stanovisko, zejména když je v poznámce 5 na str. 84 zmínka o sto let starém překladu Vaníčkové.

Zvláště cenná a z vědeckého hlediska přínosná je třetí a poslední část knihy, týkající se Sparty v období helénistickém (str. 195—307). Autor se tu zaměřuje opět především na nejasné problémy, zabývá se složitou sociální a politickou situací na Peloponésu v období, kdy bylo již Řecko pod vlivem helénistických velmocí a posléze pod vlivem římským. V té době sice již Sparta nebyla vůdčím činitelem ve vnitřně oslabeném řeckém světě, ale reformátorské snahy Ágida IV., Kleomena III. i Nabida otevírají průhledy do společenských rozporů jak v samém lakedaimonském státě, tak i v jiných oblastech jižního Řecka ve III. a II. století př. n. l.

Sparta byla v klasickém období vůdčí silou v evropském Řecku, ale ve struktuře její společnosti i v jejím státním zřízení zůstávaly pořád mnohé prežitky rodové tzv. vojenské demokracie, jež se projevovaly i ve specifické formě spartského vlastnictví i v tamějších výrobních vztazích, vzniklých po spartských výbojích v Lakónice a Messénii, tj. v tzv. heilótií, kterou Oliva právem pokládá za nerozvinuté otroctví (str. 44). Institucí, která měla významnou úlohu zejména na konci